

Cyclus van formatief evalueren: het schrijven van een beschouwing

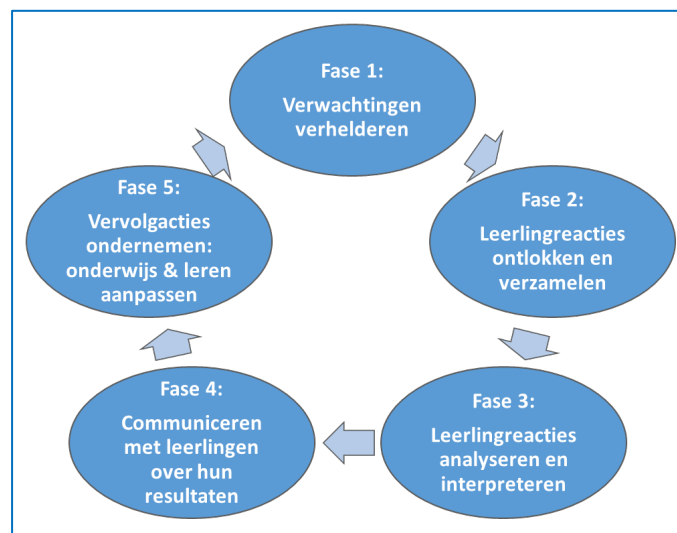
Dit voorbeeld is uitgewerkt door Anne-Christien Tammes, SLO (a.tammes@slo.nl).

Hoe kan formatief evalueren worden ingezet bij het leren schrijven van een beschouwing? In dit voorbeeld doorlopen we de cyclus van formatief evalueren die bestaat uit vijf fasen (Gulikers & Baartman, 2017). Wil je nog even een korte beschrijving zien van wat de verschillende fasen in de cyclus van formatief evalueren inhouden, ga dan via deze [link](#) naar de animatie 'formatief evalueren'.

Binnen het project 'Expositie in de School' organiseren de leerlingen van groep 7 een expositie voor de ouders. Om inspiratie op te doen, hebben de leerlingen een bezoek gebracht aan een expositie in de buurt. De leerkracht en leerlingen hebben verschillende kunstwerken bekeken en besproken met behulp van de *Visual Thinking strategies* (zie kader op pagina 6). Voor hun eigen expositie hebben de leerlingen een aantal kunstwerken geselecteerd en bij elk kunstwerk schrijven zij een tekst (beschouwing). Deze lessenserie beschrijft de lesactiviteiten die de leerlingen uitvoeren bij het schrijven van een beschouwing. De lesactiviteiten zijn uitgewerkt aan de hand van de vijf fasen van de cyclus van formatief evalueren (Gulikers & Baartman, 2017). Hierdoor krijgen leerlingen inzicht in hun eigen leerproces en zijn zij in staat vaardiger te worden in het schrijven van een beschouwing.

De drie muzikanten – Pablo Picasso (1921)

De cyclus van formatief evalueren (Gulikers & Baartman, 2017)

Fase 1: verwachtingen verhelderen

Lesactiviteit 1: succescriteria ontdekken voor een tekst die een kunstwerk goed beschrijft

De leerkracht vraagt aan de leerlingen wat voor soort tekst er in een expositie naast een kunstwerk hangt en waarover zo'n tekst moet gaan. Er ontstaat een kort, klassikaal gesprek waarin de voorkennis van de leerlingen geactiveerd wordt. Vervolgens deelt de leerkracht aan alle leerlingen vier teksten van verschillende kwaliteit uit van leerlingen die vorig jaar ook een expositie hebben georganiseerd (zie tekst 1 en 2 als voorbeelden van respectievelijk een minder goede en goede tekst). De leerlingen krijgen de opdracht om de teksten in volgorde van goed naar minder goed te leggen. Eerst doet iedere leerling dit

Meer voorbeelden en instrumenten kun je vinden op formatiefevalueren.slo.nl.

zelf. Ook noteert hij argumenten waarom hij de ene tekst beter vindt dan de andere. Vervolgens wisselen de leerlingen in groepjes met elkaar hun bevindingen uit en delen hun argumenten. Elk groepje overlegt welke volgorde ze als groepje willen presenteren aan de rest van de klas en welke argumenten ze daarvoor hebben. De argumenten kunnen zijn:

- Deze tekst is beter, omdat je beter kunt snappen wat er op het schilderij staat.
- Deze tekst is beter, omdat je weet hoe het schilderij eruitziet.
- Deze tekst is beter, omdat de zinnen allemaal een hoofdletter en een punt hebben.
- Deze tekst is beter, omdat er uitgelegd wordt waarom de schrijver iets denkt te zien.

<p>ik zie drie wezens, met muziek instrumenten een met een fluit een met een gitaar een met een baard en die met de baard heeft een muziek boek/piano een heeft een rood/geel pak met zulke figuren die die met de baard heeft een zwarte keep. die met de fluit heeft een zwart masker in de hoek staat een hond en op de grond ligt een tapijt en die tapijt lijkt ook op een tapijt waar ze zijn met ik weet maar de vloer is oranje en de muur is bruin</p>	<p>ik zie drie wezens, met muziek instrumenten. een met een fluit een met een gitaar een met een baard en die met de baard heeft een muziek boek/piano een heeft een rood/geel pak met zulke figuren die met de baard heeft een zwarte keep. die met de fluit heeft een zwart masker in de hoek staat een hond en op de grond ligt een tapijt waar ze zijn weet ik niet maar de vloer is oranje en de muur is bruin</p>
<p>Tekst 1 van een leerling over De drie muzikanten van Picasso</p>	

Ik zie in de hoek een hond. Ik zie ook drie mannen naast elkaar. De persoon links heeft een fluit. De persoon in het midden een gitaar. De persoon rechts muzieknoten. De linkse persoon heeft een zwart oog masker op. De persoon in het midden een paars oog masker. De persoon rechts alleen een kapisjon (Die is zart). De persoon rechts heeft een baart en een keep aan. De persoon in het midden een half rontje als hoed en een ruitjes pak. De persoon links heeft een witten hoed en een paars wit plus zwart pak. Op de persoon links staat een houten plank. Met een zwart papier met een wit huisje en paarse strepen

Er achter zit een schaduw zonder afkomst dat is heel gek. het lijkt een beetje op een beer want je ziet poten en geen voeten haren en geen kleren en een flap oor het lijkt als of het op die ene hond boert best spannend. Over die mannen volgens mij zijn zij een bent die muziek op nemen voor een nieuw nummer. Die later uit komt en dat ze in een geluids digte koepel zitten zodat ze niet al het lawaai om hen heen hoeven te horen. Het lijkt als of ze punt voeten hebben. Ik denk dat ze in een geluids digte koepel zitten omdat het een klein kamertje zitten met bruine muren en gele grout

Tekst 2 van een leerling over De drie muzikanten van Picasso

Ik zie in de hoek een hond. Ik zie ook drie mannen naast elkaar. De persoon links heeft een fluit. De persoon in het midden een gitaar. De persoon rechts muzieknoten. De linkse persoon heeft een zwart oog masker op. De persoon in het midden een paars oog masker. De persoon rechts alleen een kapisjon (Die is zart). De persoon rechts heeft een baart en een keep aan. De persoon in het midden een half rontje als hoed en ruitjes pak. De persoon links heeft witten hoed en een paars wit plus zwart pak. Op de persoon links staat een houten plank. Met een zwart papier met een wit huisje en paarse strepen.

Er achter zit een een schaduw zonder afkomst dat is heel gek. het lijkt een beetje op een beer want je ziet poten en geen voeten haren en geen kleren en een flap oor het lijkt als of het op de ene hond boert best spannend. Over drie mannen volgens mij zijn zij een bent die muziek op nemen voor een nieuw nummer. Die later uit komt en dat ze in een geluids digte koepel zitten zodat ze niet al het lawaai om hen heen hoeven te horen. Het lijkt als of ze punt voeten hebben. Ik denk dat ze in een geluids digte koepel zitten omdat het een klein kamertje zitten met bruine muren en gele grout

Na de bespreking van de vier teksten binnen de verschillende groepjes, inventariseert de leerkracht klassikaal de argumenten die de groepjes leerlingen noemen. Ze haalt de opmerkingen die ertoe doen uit het gesprek naar voren: dit zijn vervolgens de gezamenlijk opgestelde succescriteria voor het schrijven van een goede tekst over een kunstwerk. De leerkracht heeft zelf ook criteria opgesteld, en niet alle criteria die de leerkracht op haar lijstje heeft staan, zijn genoemd door de leerlingen. Deze voegt ze er nog aan toe in gesprek met de leerlingen. Op de lijst met criteria staan zowel inhoudelijke en vormcriteria gericht op het schrijven van goede beschouwing, bijvoorbeeld:

- De tekst beschrijft voldoende details, zodat het schilderij goed voor te stellen is (inhoud).
- De zinnen hebben allemaal een hoofdletter en een punt (vorm).

Lesactiviteit 2: beoordelen van de teksten met het zelf opgestelde beoordelingsschema

De leerlingen bekijken opnieuw de vier voorbeeldteksten, maar nu met behulp van de geformuleerde succescriteria. In hoeverre wijzigt de eerder bedachte volgorde van beste tot minst goede tekst? De leerlingen formuleren bij de minst goede tekst twee tips om de tekst beter te maken: hoe zou jij de schrijver kunnen helpen om de tekst beter te maken?

Door de teksten eerst zonder criteria en daarna opnieuw met criteria te ordenen, verhelderen leerlingen met elkaar hoe een goede beschouwing van een kunstwerk eruitziet. Hierdoor weten ze bij het zelf schrijven en bij het feedback geven en krijgen waar ze op moeten letten. Doordat ze zelf hebben bijgedragen aan het formuleren van de criteria zijn ze bovendien eigenaar van de criteria.

Focus van instructie

Het is belangrijk om tijdens een schrijftaak een focus van instructie te hebben.

In dit geval is de focus van instructie de genrekenmerken van een verklarende beschouwing, waarbij het geven van voldoende details een belangrijk kenmerk is. Criteria hierbij zijn:

- Het onderwerp van de tekst wordt duidelijk en bondig genoemd;
- De tekst beschrijft kenmerken van het onderwerp/voorwerp;
- De tekst beschrijft voldoende details om het onderwerp/voorwerp goed voor te kunnen stellen.

Deze inhoudelijke criteria staan zowel bij het schrijven van de tekst centraal als bij het geven van feedback op de tekst.

Fase 2: leerlingreacties ontlokken en verzamelen

Lesactiviteit 3: de leerlingen schrijven zelf een tekst waarin ze een kunstwerk beschouwen

De leerlingen hebben nu beelden gekregen bij de succescriteria en ze hebben met voorbeeldteksten gewerkt: hierdoor hebben ze een beter idee van de tekst die ze zelf gaan schrijven, dan wanneer ze blanco de schrijfpodracht moeten maken. Het door hen samen opgestelde lijstje met succescriteria houden ze bij de hand. De leerkracht geeft de leerlingen de opdracht om in drietallen naar een nieuw (ander) kunstwerk te kijken en de volgende vragen te bespreken:

1. Wat gebeurt er in deze afbeelding?
2. Waaraan zie je dat?
3. Wat kun je nog meer ontdekken?

Na het gesprek in drietallen, pakken de leerlingen hun lijstje met succescriteria erbij en schrijven ze individueel een beschouwing van het kunstwerk.

Fase 3 & 4: leerlingreacties analyseren en interpreteren & communiceren met leerlingen over hun resultaten

Lesactiviteit 4: de leerlingen beoordelen elkaars teksten

Voordat de leerlingen feedback geven op elkaars tekst, modelt de leerkracht eerst hoe je effectieve feedback kunt geven. Hij vraagt wie zijn tekst wil voorlezen en projecteert de tekst op het digibord. Aan de hand van de succescriteria geeft de leerkracht feedback. Bijvoorbeeld: 'Je schrijft dat er een zwijn op

Meer voorbeelden en instrumenten kun je vinden op formatievalueren.slo.nl.

de grond ligt. Dat is interessant. Waarom denk je dat het een zwijn is? Kun je beschrijven wat je precies ziet? Dan kan de lezer zich er een voorstelling van maken.'

Vervolgens laat de leerkracht de leerling reflecteren door te vragen of hij de tips van hem kan gebruiken en waarom. De klas mag aanvullende tips geven. De leerkracht zorgt er daarbij voor dat de tips duidelijk zijn en gegeven aan de hand van de criteria.

Dan vormen de leerlingen feedbackmaatjes en lezen elkaars teksten. Ze geven elkaar feedback op basis van de succescriteria door het invullen van een werkblad met een *one single point rubric* (zie voorbeeld hieronder). Daarbij kunnen ze ook gebruikmaken van de vier eerder besproken voorbeeldteksten. Als de tekst van voldoende kwaliteit is op een bepaald criterium, omcirkelen leerlingen dat. Wanneer het nog niet voldoende is of juist meer dan voldoende, proberen ze zo concreet mogelijk op te schrijven waarom dat zo is en waaruit dat blijkt. De leerlingen lezen elkaars feedback en stellen vragen ter verduidelijking.

Tot slot bespreekt de leerkracht klassikaal de tips die de leerlingen elkaar gegeven hebben door te vragen aan welke tips de leerlingen wat gehad hebben en te bespreken hoe deze de tekst kunnen verbeteren. Op die manier krijgt de tipgever ook feedback op de gegeven feedback en bedenken leerlingen of de tips van anderen ook bruikbaar zijn voor henzelf.

Verklarende beschouwing		
ontwikkelpunt Dit is minder goed.	criteria Dit is een voldoende resultaat.	gevorderd Dit is duidelijk beter dan de standaard.
	Het onderwerp van de tekst wordt duidelijk en bondig genoemd.	
	De tekst beschrijft kenmerken van het kunstwerk.	
	De tekst beschrijft voldoende details om het kunstwerk goed voor te kunnen stellen.	
	De zinnen hebben allemaal een hoofdletter en een punt.	
	De tekst heeft een inleiding, kern en slot.	

Voorbeeld van een *single point rubric* bij het schrijven van een verklarende beschouwing

Lesactiviteit 5: de leerlingen herschrijven hun teksten op basis van feedback

De leerlingen herschrijven hun tekst op basis van de gegeven feedback. De leerkracht loopt rond, kijkt mee, stelt vragen en geeft waar nodig aanvullende feedback.

Fase 5: passende vervolgacties ondernemen

Lesactiviteit 6: bespreken van de tekst, het schrijfproces en de verkregen feedback

In een klassengesprek bespreekt de leerkracht met de leerlingen hoe zij elkaars geschreven tekst kunnen bespreken aan de hand van de eerste versie en de verkregen feedback. Ook legt hij uit wat het belang van feedback is op het leerproces en hoe je op basis van die feedback in staat bent om leerdoelen te stellen.

Meer voorbeelden en instrumenten kun je vinden op formatievalueren.slo.nl.

De leerlingen bespreken vervolgens in drietallen hun teksten aan de hand van de volgende vragen:

- Wat vond je van de gegeven feedback?
- Hoe heb je de feedback verwerkt?
- Wat heb je ervan geleerd?

Op basis van de tekstbespreking in drietallen schrijft iedere leerling twee concrete doelen op waar hij de komende periode aan wil werken. Daarvoor kunnen de leerlingen de opgestelde succescriteria, de feedback en tips van hun klasgenoten en de leerkracht gebruiken.

Op basis van de gestelde doelen van de leerlingen, bepaalt de leerkracht welke vervolgacties gewenst zijn en wat dit betekent voor de te plannen onderwijsactiviteiten.

Referenties

Gulikers, J.T.M. & Baartman L.K.J. (2017), *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de docent in de klas?* Universiteit Wageningen, Hogeschool Utrecht.

Prenger, J., Tammes, A.C., & Verbeeck, K. (2019). Schrijven over kunst. Lessenserie vanuit formatief evalueren. *Jeugd in School en Wereld*, 103(9), 33-35.

Prenger, J. & Van Silfhout, G. (2016) Tijd om te boarden. *Didactief* oktober, 52-53.

Een VTS-les (Visual Thinking Strategie)

Tijdens het bezoek aan de expositie, gaat de leerkracht met de leerlingen in gesprek over een kunstwerk met behulp van de Visual Thinking Strategies.

De leerkracht nodigt de leerlingen uit om een kunstwerk te bekijken. Na enkele minuten van individueel kijken, stelt de leerkracht de volgende vragen:

1. Wat gebeurt er in deze afbeelding?
2. Waaraan zie je dat?
3. Wat kunnen we nog meer ontdekken?

De leerkracht faciliteert het gesprek dat ontstaat en geeft antwoorden van leerlingen op de vragen in hun eigen woorden terug, zonder een oordeel te geven. Het gesprek duurt zolang de aandacht van de groep op het kunstwerk gericht blijft. De leerlingen ontdekken steeds meer details in het kunstwerk en zo ontstaan nieuwe inzichten. Meer informatie over de VTS-methode zie: www.vtsnederland.org

